

ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

† ԳԷՈՐԳ ԴՈՂՈԽԵԱՆ

Յունիսի 11-ին իւր հայրենի Սիմֆերոպոլ քաղաքում վախճանուեց Գէորգ Դոգոխեանը, որ անմահացել է մեր գրականութեան պատմութեան մէջ իւր «Ծիծեռնակ» բանաստեղծութեամբ:

Նա ծնուել է 1830 թ. փետրուարի 19-ին Սիմֆերոպոլում. այստեղ նա ստացել է իւր սկզբնական կրթութիւնը, շարունակել է ապա Լազարեան Ճեմարանում 1842-1848 թ.: Իւր միջնակարգ ուսումը աւարտելուց յետոյ՝ նախ մտնում է Պետերբուրգի գեղարուեստից ճեմարանը, բայց 1851 թ. փոխադրւում է Դորպատ իրաւաբանութիւն ուսումնասիրելու: Հանգուցեալ Դոգոխեանը մէկն էր Դորպատի հայ ուսանողութեան այն շրջանի, որի անդամներից իւրաքաչիւրը այս կամ այն կողմով նշանաւոր է հանդիսացել մեր նոր գրականութեան պատմութեան մէջ: Իւր ուսանողութեան ժամանակ եւ գրել է հայրենեաց կարօտով այնքան լի «Ծիծեռնակը»: Իւր ուսումը Դորպատում աւարտում է 1859 թ., երբ Ղզլար է փոխադրւում Քալանթարեանների ընտանիքում անային դաստիարակի պաշտօնով մինչև 1867 թ.: Այս թուականից նա ապրում էր իւր հայրենի քաղաքում 1877-1898 թ. թ. վարելով թաթարների ուսուցչական սեմինարիայում ուսուսաց լեզուի ուսուցչի պաշտօն: Հանգուցեալը վարել է նաև հայոց դպրոցների հոգաբարձուի պաշտօն:

Այս համառօտ կենսագրականից երևում է, որ հա-
մետ է եղել նորա գործունէութիւնը ընդհանուր առ-
մամբ, բայց այդ արգելք չէ, որ նա անմահ մնայ հայոց
նորագոյն գրականութեան պատմութեան մէջ իւր «Ծիծեռ-
նակ»-ով, որ հայոց մէջ ամենից աւելի ժողովրդականու-
թիւն ստացած երգերից մէկն է։ Դողդիմեանը ունի էլի
մի քանի ուսանողական և մանկական երգեր, առաջինե-
րը մի ժամանակ սիրով էին երգւում։ Պարոն Յ. Սպեն-
դիարեանի վկայութեամբ (Մշակ № 129) հանգուցեալը
պէտք է ուրիշ ձեռագիր աշխատութիւններ էլ թողած
լինի։

† Մ Ի Ս Ա Ք Մ Ե Ն Ա Ր Ե Ն Յ

Յունիսի 22-ին իւր մահկանացուն կնքեց Տաճկա
հայոց յուսատու բանաստեղծ Միսաք Մեծարեանց 23 տա-
րեկան ծաղիկ հասակում։ Նա ծնուած էր Ակնայ շրջանի
Բենիկեան գիւղի մէջ։ Նախնական կրթութիւնն ստացել
է հայրենի գիւղում, ապա փոխադրուել է Մարզուանի
ամիրիկեան քոլէճը, ուր մի քանի տարի մնալուց յետոյ՝
աշակերտել է Պօլսոյ կենդրոնական վարժարանին։ Սակայն
թոքախտի սկզբնաւորութիւնն արգելք եղաւ այստեղ վեր-
ջացնել նրան իւր ուսումը։

Աշակերտական մատաղ հասակից արդէն նա յոյց էր
տուել իւր բանաստեղծական ձիրքը։ Կարճ ժամանակի մէջ
հրատարակեց «Ծիածան» և «Նոր տաղեր» վերնագրով
բանաստեղծութիւնների ժողովածուները, որոնք մեծ հա-
մակրութեամբ ընդունուեցան Պօլսահայ լրագրութեան
կողմից։ Տարաբաղտաբար մեր ձեռքը չեն հասել վաղու-
մեռիկ բանաստեղծի երկերը, ուստի և անկարող ենք մեր
անմիջական տպաւորութիւնները արտայայտել նորա բա-

նաստեղծական տաղանդի և կարողութեան մասին: Սակայն Պօլսոյ հայ թերթերը վերոյիշեալ երկերի հրատարակութեան և այժմ մահուան առթիւ երկար գրախօսականներ և գնահատումներ ունին տուած, հատուածներ բերած, որոնցով կարելի է մօտաւոր գաղափար կազմել: Դեռ ևս «Արարատ»-ի նախնիքաց №-ի մէջն էր, որ մեր աշխատակից պարոն Մ. Բերբերեան ամփոփ տեղեկութիւն տուեց այդ մասին Պօլսոյ թերթերի հետեւողութեամբ: Միտակ Մեծարենց օժտուած էր անպայման բանաստեղծական տաղանդով և արդէն սիմբոլիք ուղղութեան ներկայացուցիչն էր Պսլսահայ գրականութեան մէջ: Ինչպէս երևում է, նա ազդուած էր նարեկացուց և իւր տողերի մէջ գործ է ածում երբեմն նարեկացուն և ժ. դարուն յատուկ նմանահնչիւն տառերի և բառերի կրկնութիւնը. «ծայրիներու ծայրածաւալ ծաղիկներուն», «Ծափ կղարնէ, ծիծաղէն ծըլէր է ծիլն իր այտին»: Նրան յատուկ էր մասամբ ևս նարեկացու միատիբականութիւնը. «Բիւզանդիոն»-ի մէջ թ. 3591 Գեղամ Բարսեղեան բնորոշում է վաղամեռիկ բանաստեղծի տաղանդը որպէս «Բնութենապաշտ, խորհրդանշանական, մարդկայնական»:

«Պատկերալից խորհրդանշանականութեամբ մը, Մեծարենցի քերթուածները կներկայացնեն բանաստեղծութիւն մը՝ թերեւս նոր Պսլսահայ գրականութեան համար, անմիմանալի՝ բութ ու անխեղձ միտքերու»,.... «Նկարչական խանդ մը կ'յայտնուի իր բոլոր քերթուածներուն մէջ, մերթ վառ ի վառ երանգներով, մերթ փափուկ ու խուսափուկ զիծերով ու կիսալոյս թերաստուերներով...: Իր արուեստը զերծ մնացած ձեւապաշտ բժականդրութեան մը սպաննող հնհնութներէն, քանի որ բանաստեղծին ստեղծագործելու աւելնը պէտք է զգացած ատոնց, մերթ կնճռոտ՝ քանի որ ապրած վարկենին շտապ յորդաղեղ արտայայտութիւնն եղած է արեւելեան գունագեղ պերճանքով մը կը յառկանշուի: Իր բարբառը, նկարէն ու փողփողէնէջ աշխարհաբար մը, ուր գտտական, ժողովրդական ու գաւառական բառերը կ'յեռուին քով քովի, յաճախ վիժանուտ երաժշտականութիւն մը, ձայներու ճօն երկներվում մը կ'երկարածուէ»:

Յուշիկ փախչող իրիկուան ծիրանի լոյսն է զուարթ,

Ոսկի թելեր՝ պլլուած խունկի թաւիչ մշուշին,
Կապոյտ ծոպեր, ծիածան, ծփուն, ձայներ,
Լոյսէ արցունք մոմերու՝ որոնք հանդարտ կը մաշին:

Ահա մի քանի հատուածներ ևս, որոնք այս կամ
այն կողմից կարող են գաղափար տալ Մեծարենցի քնարի
յատկութիւնների մասին:

Համբոյրիդ, գիշեր, պատուհանս է բաց,
Թող որ լիառատ՝ ծրծեմ հեշտագին,
Կաթը մեղմահոս լոյսիդ տարփանքին,
Ու զով շողերուդ կախարդանքը, թաց:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Լի երգովը թռչուններուն,
Ու տարրերուն աղաղակովը արոփուն,
Սա իրիկունն ըլլայի ես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Համայնական չքնաղ, քաղցրիկ, լուսադէս,
Եւ ամէնուն տայի հուրքէս, ոսկիէս,
Սա իրիկունն ըլլայի ես:

Սարերուն մէջ կոծկոծի այգուն՝ կոշնակը վանքին,
Եղնիկները մթնշաղին դէպ ի գետակ կը դիմեն,
Աղջիկ ժըն է կարծես հովը, գինով մուրաի բուրումէն
Որ ջուրերու վրայ կը գանձայ սարսուռի պարն հեշտագին:

Մեծարենց իւր ողբերկական մահուամբ Դուրեանի
զուգակիցը եղաւ: Սա ևս նորա նման յուսալից և տա-
ղանդաւոր, թոքախտով բռնուած, երիտասարդ ծաղիկ
հասակում, նոյն միջավայրում, ապրելու բաձանքով, բայց
միևնոյն ժամանակ մահուան կանխազգացութեամբ լցուած:

Պիտի ըմպեմ բոցն արևին, ճառագայթի՛ եմ ծարաւի,
Պիտի ծրծեմ բոյրն առտըւան՝ հողւոյս համար որ հիւանդ է:

Շողա՛, ո՛վ արև, շառափներով ոսկեծայր,

Մառախլապատ երկունքիս մէջ՝

Ուր մտածումը կ'դեգերի ուղեմուար,

Շողս՝, շողս՝, բարե՛ արե, հիւանդ եմ...

† ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

(1851-1908)

Պօլսահայ գրականութեան նշանաւոր գէւքերից մէկն էր Եղիա Տէմերճիպաշեանը, որպէս բանաստեղծ և իմաստասէր, ծնուած է 1851 թ. Խասգիւղում. իւր ուսումն ստացել է Ներսիսեան և ապա Շահնազարիան Վարժարաններում: Երկու տարի ևս ուսել է Մարսէլի առեւտրական դպրոցում: Արտասահմանից դառնալով կարճ ժամանկով զբաղուել է ուսուցչութեամբ, բայց առաւելապէս նուիրուել է գրական առարկային: Իբրև երիտասարդ գրագէտ աշխատակցել է «Մասիսին», «Արևելքին» և միւս թերթերին: Ինքը հրատարակել է «Գրական և իմաստասիրական շարժումը» և 1855 թուից յետոյ նաև Պարոնեանի «Երկրագունտ» թերթերը: Ունի և մի քանի գրքոյկներ կրթական և իմաստասիրական բովանդակութեամբ՝ «Բառարան փիլիսոփայական» 1879, «Շրջագայութիւն իմ թաղիս մէջ» 1880, «Ճառ աղջկանց դաստիարակութեան վրայ» 1880, Ֆրանսերէն-Հայերէն և Հայերէն-Ֆրանսերէն բառարաններ: Բայց նա իւր գրական փառքը վաստակել է լրագրութեան մէջ ցրուած բազմաբովանդակ յօդուածներով և քերթումներով: Նախկին Պատրիարք Տ. Մաղաքիա Արքեպիսկոպոսի կարգադրութիւնը՝ հաւաքել նորա ցրուած երկերը և առանձին հրատարակել՝ կլինի ոչ միայն լաւագոյն յարգանքը

հանգուցեալ գրագիտի յիշատակին, այլ և գնահատելի ծառայութիւն մեր գրականութեան համար: Պոլսոյ թերթերը շատ գնահատում են նորա գրական և իմաստասիրական յօդուածները, թէ և երբեմն փոփոխական և հակասական ազդեցութիւնների և տպաւորութիւնների համեմատ, և հռչակում որպէս «գրական և կրթական ռահ վիրան ու առաջնորդ» շատերի համար: Որպէս իմաստասէր շատ հակուած է եղել Շոպէնհաւերի փիլիսոփայութեան և բուդդայականութեան: Նա յոռետես էր նաև կեանքի մէջ, որին շատ նպաստում էր և ջղային հիւանդութիւնը: Տասը տարուց ի վեր Եղիա Տէմիրճիպաշեան տառապում էր հոգեկան հիւանդութեամբ և մեռած էր հայ գրականութեան համար: Վերջին ժամանակները նա զլանում էր սնունդ ստանալ: Յուլիսի 6-ի գիշերը՝ լոյս 7-ին նրան կախուած են դնում իւր սենեակում: Պոլսոյ հոգևորականութեան և գրագէտների ու լրագրողների ստուար խումբ ներկայ է եղել յուղարկաւորութեան հանդիսին և այդպիսով պատուել գթբաղդ գրագետի յիշատակը:

